

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

תיק 1166274/4

בבית הדין הרבני האזורי באר שבע

לפני כבוד הדיינים:

הרב אהרן דרשביץ – אב"ד, הרב עובדיה חפץ יעקב, הרב אברהם צבי גאופטמן

התובע: פלוני (ע"י ב"כ עו"ד עדיאל מליץ)

נגד

הנתבעת: פלונית (ע"י ב"כ עו"ד יהושע שוירץ)

הנדון: האם יש לאזן דמי הסתגלות ו'פיצויי פרישה מוגדלים'
שנקבעו בפשרה לאחר מועד הקרע; גדרי דין 'הענקה'

פסק דין

בפני ביה"ד תביעה לחלוקת רכוש. עיקר נדון פס"ד זה הוא תוספת פיצוי פרישה בסך 120,000 ש"ח, אותה קבל הבעל לשעבר בגין פיטוריו לאחר מועד הקרע.

רקע עובדתי

הצדדים נישאו כדמו"י בשנת תשמ"ו (1985), והתגרשו כדמו"י באב תשפ"ב (יולי 2022). מועד הקרע נקבע ליום 31.7.2016.

הבעל החל לעבוד ברשת "[...]" בספטמבר 2006, וסיים את עבודתו שם טרם הגעתו ל"גיל פרישה" ביום 31.8.2017, באופן המזכה אותו לפיצויי פיטורין. נמצא שנות עבודתו 11 שנה. לפי חישוב האקטואר, האישה זכאית למחצית פיצויים עבור 9.9 שנים.

לפי מסמך של המעסיק, הבעל היה זכאי לפיצויים בסך 171,849 ש"ח, מהם 125,540 ש"ח + 342 ש"ח נצברו בחברת "כלל פנסיה", ועליהם הוסיף המעסיק השלמה בעת הפרישה סך 45,967 ש"ח, סה"כ 171,849 ש"ח.

בנוסף, בדיון בפני ביהמ"ש לענייני עבודה מסביב לפרישה/פיטורין ביום 3.10.2017 הושג הסכם לפיו:

"לתובע ישולמו פיצויי פיטורים מוגדלים בשיעור 150% בתוספת שלושה חודשי הסתגלות. סכום פיצויי הפיטורים הרגילים עומד על 171,849 ש"ח. הפיצויים המוגדלים יחד עם חודשי ההסתגלות עומדים על 120,079 ש"ח."

נמצא שהבעל קבל תוספת "פיצויי פיטורים מוגדלים" בסך 85,924 ש"ח, ודמי הסתגלות בסך 34,155 ש"ח (כמופיע במסמכים שהוגשו). סכום זה לא נכלל בדו"ח האקטואר, שערך את הדו"ח על בסיס דו"ח יתרות של שנת 2016, ולא לפי טופס 161, שלא הוצג לו.

נחלקו הצדדים האם האישה זכאית לחלקה בתוספת הפיצויים המוגדלים ובדמי ההסתגלות. בהסכם גירושין מיום הגירושין נקבע (סעיף ח) ש"פיצויי פיטורין בסך 120,000 ש"ח שקיבל האישה, יעברו להכרעת בית הדין".

התקיים דיון ביום י"ג בכסלו תשפ"ג (07.12.2022), ובהחלטת ביה"ד למחרת הורה לצדדים להגיש סיכומים בנושא זה. התקבלו סיכומי הצדדים, וכעת יש להכריע בנדון.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

עיקר טענות הצדדים

טענות הבעל

- לפי סעיף ג' בהסכם, הצדדים קבלו דו"ח האקטואר בהתאם לשיטה א', היוון זכויות, כך שכל צד נשאר עם זכויותיו.
- משיקולי צדק אין לזכות את האישה במחצית הפיצויים, כמו שאין האיש זכאי למחצית זכויותיה. האיש אף ויתר על איזון הפרש זכויות בסך כ-85,000 ש"ח. גם אם נוסף את מחצית תוספת הפיצויים בסך 120,000 ש"ח, הרי זכויות האישה עודפות.
- האיש כלכל את הבית לאחר מועד הקרע וכן מימן 3 חתונות על חשבונו ללא השתתפות האישה, אשר הפקידה את כל משכורתה לחשבון נפרד מיום הקרע.
- סכומים אלו התקבלו לאחר מועד הקרע. בעניין דמי הסתגלות מדובר במענק, ודינו כבונוס שנולד לאחר מועד הקרע שאינו בר איזון (תיק ביה"ד חיפה 1016074/2).
- בעניין פיצוי הפיטורין המוגדלים, שוב מדובר בזכות שנולדה לאחר מועד הקרע. למרות שהזכות נבעה משנות עבודתו, יש לראותן כאופציות שלא ניתן היה לממשן במועד הקרע, ולכן אינן ברי איזון.
- ההסכמות בין הצדדים היו לזכויות הסוציאליות הקיימות במועד הקרע, ולא לזכויות שהתקבלו לאחר מועד הקרע. האישה לא התחלקה עם האיש בזכויות שלה לאחר מכן.
- סעיף ח' בהסכם מדבר על פיצויי פיטורין רגילים ולא על פיצויי פיטורין מוגדלים, ובוודאי שלא על מענק.

טענות האישה

- הסכם הגירושין נעשה תוך כדי ויתור האישה על כתובתה, כאשר הבעל הוא שהגיש את תביעת הגירושין. בנוסף, האישה נושאת במזונות הבנות מיום הפירוד, וכן הבעל העלה את מחיר חלקו בדירה דרך התמחרות, וכן יש לו כושר השתכרות גבוה יותר מאשר לאשה, כך שאין לטעון להפסידה משיקולי צדק.
- בנוסף, "צדק" הוא סובייקטיבי ואין לביה"ד להכריע באיזון משיקולי צדק.
- אין הבדל בין פיצוי פיטורין לבין מענק הפרישה/הסתגלות, ויש לאזן אותם כשאר זכויות שקבל הבעל מתוקף עבודתו בחיים המשותפים ושנובעות ממנה, כאמור בסעיף 5 לחוק יחסי ממון ש"כלל נכסי בני הזוג" הוא לרבות "פיצויי פרישה", שהם מענקים שונים לאחר סיום העבודה.
- גם אם דמי ההסתגלות הם בונוס שנצבר לאחר מועד הקרע, הרי התקבל בגלל עבודתו, כפי שנראה מפסה"ד מביה"ד חיפה שיש לראות בבונוסים כתשלום שוטף בסוף התקופה עבור כל התקופה שקדמה לה.
- באותו פס"ד מחיפה הוכרע שלא לזכות את האישה ב"מענק המיוחד" כיון שהבעל קיבל אותו בגלל שיקולים פנימיים של החברה, ולא בגלל שנת עבודתו, ואילו כאן מדובר על פיצויים מוגדלים, שהם חלק וענף מהפיצויים עצמם.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

- בהסכם הגירושין סעיף ח', אין רמז שמדובר רק בפיצוי פיטורין רגילים.
- היה על הבעל להתנהג בתום לב ולהציג לאקטואר את טופס 161 שבידו.
- האקטואר השמיט מתוך הדו"ח סכום נוסף של 125,540 + 342 ש"ח פיצויים מכלל פנסיה.

דיון והכרעה

נבהיר מראש, שטענת ב"כ האישה בסוף סיכומיו (סעיף 44 ואילך) – להראות שהאקטואר השמיט מהדו"ח שלו סכום של 125,540 + 342 ש"ח, בנוסף לסך 120,000 ש"ח שהוזכרו בסעיף ח' בהסכם – בטעות עובדתית יסודה.

נראה כי סכומי פיצויים אלו המשולמים ע"י כלל פנסיה, המהווים את חלקם העיקרי של "הפיצויים הרגילים" בסך 171,849 ש"ח (לפי מכתב המעסיק אשר צרף ב"כ האישה בסיכומיו, עמ' 14) כבר כלולים בקרן מספר 2 ו-3 ע"ש חברת כלל בדו"ח האיזון. כמו כן, השלמת הפיצויים בסך 45,967 ש"ח ששולמו ע"י המעסיק נכללו בדו"ח, כפי שציין ב"כ האישה בסיכומיו (סעיף 49-50).

כפי שהסביר האקטואר, כל מה שנשמט בדו"ח הוא הסך 120,079 ש"ח הנוספים, הנובעים מתוך הסכם פשרה בין הבעל למעסיק בדיון בבית דין לעבודה ביום 3.10.2017, כמובא לעיל, שהוא נושא סעיף ח' בהסכם הגירושין ונדון פס"ד זה.

[עוד נבהיר, שחלק האישה בזכויות הבעל היא מחצית 9.9/11 (יחס התקופה המשותפת לתקופת ההעסקה), כך שאם תביעת האישה הייתה מתקבלת במלואה, הייתה זכאית לסך כ- 54,000 ש"ח].

נציין שעסקנו במקרה דומה בתיק אחר (1251496/4) (לא פורסם), ואף בית דינו סבר כדעת ביה"ד חיפה בפס"ד המוזכר בסיכומי הצדדים. יסוד הדברים הוא שיש לחלק בין זכויות שנובעות מתוך העבודה עצמה לפי חוק, הסכם קיבוצי מחייב (ונוסף, או לפחות נוהג קבוע וידוע מראש), לבין זכויות שתולדתם והיווצרותם באופן מקרי לאחר הקרע, ורק מחושבים עפ"י שנות העבודה.

שם ביה"ד הכריע, בדומה לפס"ד חיפה, שמדובר ב"מענק מיוחד" כחלק ממבצע התייעלות החברה, אשר תולדתו לאחר מועד הקרע, גם אם חישוב גובה המענק הוא בהתאם למספר שנות העבודה.

בענייננו, אמנם לכאורה לא מדובר בזה, אך מדובר בסכום פיצויים נוסף אשר תולדתו בהסכם פשרה של הבעל והמעסיק בפני בית הדין לעבודה. לא התברר מה היו נסיבות התביעה וההגנה, ומה הוביל את הצדדים לפשרה זו. אף הצדדים במקרה שלפנינו, לא העלו בטענותיהם פרטים בעניין זה, למרות ההזדמנות שניתנה להם להרחיב את היריעה בסיכומיהם, לא התקבלו ממצאים מספקים. אך בשל נסיבות העניין והנזקים הכספים העלולים להיגרם אם ייווצר עיכוב נוסף בהחלטה, לא ניתן לעכב יותר את ההכרעה עפ"י הטענות והנתונים שהוצגו בפנינו.

מכל מקום, ברור שלא מדובר בפיצויים המחויבים עפ"י חוק, הנובעים מעצם התקשרות העבודה, אלא נובעים מתוך מו"מ בין הצדדים הקשור לאפשרות להוציא את הבעל לפרישה, אשר תולדתם והיווצרותם אז, בעת הדיון.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

הדברים ברורים יותר לגבי התשלום לשלושה חודשי הסתגלות. אין מענק זה מעוגן בחוק, וגם לא התברר שיש הסכם קיבוצי כל שהוא עם המעסיק המחייב אותו בזה, אלא הוא היה חלק מהסכם הפשרה אליו הגיעו הצדדים בבית הדין לעבודה.¹ זאת ועוד, מסתבר שבעת הוצאה לפרישה והסכם הפשרה בבית הדין לעבודה, המעסיק העניק תשלום שלושה חודשים אלו של הסתגלות לבעל בלי חישוב מדוקדק של מספר שנות העבודה, בין שהיו חמש, עשר, חמש עשרה או עשרים, ואולי גם אפילו האחת שעבד הבעל לאחר מועד הקרע. כך, גם אם היה מקום לראות במענק זה זכות הנובעת מתקופת ההעסקה, אי אפשר לקבוע בה חלק האישה עפ"י יחסיות התקופה המשותפת לתקופת ההעסקה. נמצא ששלושת חודשי ההסתגלות אינם זכויות אשר צומחות מהעבודה עצמה מידי שנה בשנה, אלא אדרבה, מחווה הנובעת מרצון החברה והחלטתו כעת – לאחר מועד הקרע – להוציאו לפרישה, ככל הנראה, בניגוד לרצונו, וכדי להקל עליו במעבר לעבודה חדשה, ובלי הקבלה ברורה לתקופת ההעסקה המשותפת.

טענות ב"כ האישה בסיכומיו (סעיף 20-21) בעניין בונוסים אינן ענין לכאן, שהרי שם מדובר ב"בונוסים הניתנים על בסיס קבוע" – כגון מענקי הבראה וביגוד, בונוס חגים וסוף שנה, בונוס רווח החברה, וכדו', אשר הם בעצם ממרכיבי משכורת הנובעים מעצם העבודה תוך החיי המשותפים, גם אם התקבלו אח"כ, מה שאין כן בעניין דמי הסתגלות לא מחייבים – שבאו לעולם רק אח"כ.

אולם, בעניין הפיצויים המוגדלים, הדברים לא ברורים. מצד אחד, ניתן לומר שגם הם מעין ה"מענק מיוחד" בפסה"ד חיפה ובפס"ד בתיק 1251496/4, למרות שאין עליהם כותרת זו. מאידך גיסא, אין להתכחש לכך שהגדרת פיצויים אלו לפי הסכם הפשרה היא: "פיצויי פיטורים מוגדלים בשיעור 150%", אשר בפשטות מקשר אותם כהרחבה של הפיצויים עצמם. לכן, בנידון זה יש להסתפק בדבר, האם לראותם כהרחבת הפיצויים עצמם המתאזנים או כמענק נפרד אשר רק חושב על פי בסיס הפיצויים ונראה שיש לפשר בזה למחצית.

דמיון כל שהוא לזה יש למצוא בהלכות שליחות (ח"מ סימן קפג סעיף ו) במוכר שהוסיף על המקח, שהשליח והמשלח בעל המעות מחלקים את התוספת. לפי פרש"י בסוגיא ישנו ספק האם הכוונה הייתה להעניקם לשליח העומד בפני המוכר, או כתוספת על עצם המקח, אשר הוא לבעל המעות (עיי"ש בסמ"ע ס"ק יח). אף כאן יש להסתפק בכוונת הפשרה בבית הדין לעבודה, האם הכוונה הייתה להעניק לבעל סכום נפרד כפשרה על תביעתו בחישוב בלבד על פי הפיצויים, או אכן כהרחבה של הפיצויים עצמם מסיבה כל שהיא.

אף אם היינו רוצים לראות בפיצויים המוגדלים הרחבה של הפיצויים עצמם, יש טעם נוסף לפשר בדבר בנידו"ד, והיינו בשים לב לכך שבסופו של דבר היה יתרון בזכויות לאשה בדו"ח בסך כ-170,000 ש"ח, אשר הבעל ויתר לאשה על מחציתו בסך 85,000 ש"ח כחלק מהסכם כולל בבי"ד, אשר בהחלט כלל גם ויתור האישה מנגד על תביעת הכתובה. אולם, נציין שאילו היה האקטואר כולל את הסכום מראש, כך שהפרש בין זכויות הצדדים היה מצטמצם ל-50,000 ש"ח, ומחציתו 25,000 ש"ח, אין אפשרות לדעת בוודאות לאיזה סכום היו מגיעים בהסכם הכולל בביה"ד. אין שום הכרח שבנסיבות אלו היו כל התביעות האחרות מתקזזות באותה מידה והיו מוסיפים 54,000 ש"ח, וקובעים שעל הבעל לשלם 54,000 ש"ח, שכן כך דרכם של פשרות להעצים וויתורים ולמעט בחיובים בפועל, וייתכן שגם אם הסך היה כלול מראש בדו"ח, הצדדים

¹ יש לציין שמענק הפרישה המצויין בעמ"ש 50188-2-17, המוזכר בפס"ד מביה"ד חיפה, מדובר על מענק הסתגלות מוסדר, כפי שהבחינו וחילקו שם.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

עדיין היו מגיעים להסכמה שכל צד יעמוד על זכויותיו בויתור הכתובה וכדו', או בתשלום חלקי קטן מ-54,000 ש"ח ע"י הבעל.

לכן, גם מטעם זה יש להכריע שיש אפשר ולזכות את האישה רק בכ-50% מתוספת הפיצויים שהיו מגיעים לחלקה, אילו היו נכללים בדו"ח.

בחישוב למעשה, מכיוון שלאשה 9.9 שנות השתתפות מתוך 11 שנות עבודה (שהרי הבעל המשיך קצת יותר משנה לאחר מועד הקרע), כפי שקבע האקטואר, הרי שמתוך סכום של 85,924 ש"ח פיצויים מוגדלים, חלקה המלא של האישה הוא: $9.9/11 * (85,924/2) = 38,666$ ש"ח. לפי דברנו שיש אפשר במחצית סכום זה, יש לחייב את הבעל למעשה בסך 19,333 ש"ח.

בנידון זה, בה זכויות האישה ממילא עדיפות על של האישה, גם אין מקום לעשות איזון לא שוויוני נוסף לטובת האישה (כפי שעשו בפס"ד חיפה).

עובדיה יעקב – דיין

אהרן דרשביץ – אב"ד

אחרי העיון בדבריהם החשובים של כב' הדיינים הגאונים שליט"א, אעלה על הכתב את הנראה לענ"ד.

א. הבחנה בין פיצויי פרישה עפ"י החוק לפיצויים מוגדלים

בדבריהם של כב' האב"ד הגר"א דרשביץ שליט"א וכב' הדיין הגר"ע יעקב שליט"א נכתב:

"ברור שלא מדובר בפיצויים המחויבים עפ"י חוק, הנובעים מעצם התקשרות העבודה, אלא נובעים מתוך מו"מ בין הצדדים הקשור לאפשרות להוציא את הבעל לפרישה, אשר תולדתם והיווצרותם אז, בעת הדיון".

אכן, כך אף עולה מפרוטוקול הדיון בבית הדין האזורי לעבודה, בו חילקו ב"כ הצדדים בין הפיצויים הרגילים לבין הפיצויים המוגדלים אליהם הגיעו בהסדר הפשרה.

אוסף כי למרות שבהסדר הפשרה, שהגיעו אליו הבעל לשעבר והמעסיק, חולק התשלום לשני מרכיבים המכונים: פיצויים מוגדלים ודמי הסתגלות, מסתבר שהגדרת הרכיב "פיצויים מוגדלים" לא באה להגדיר את מהותם של התשלומים כתשלום פיצויים לכל דבר, שהרי אין מדובר בפיצויים שהופרשו כחוק ע"י המעסיק בתקופת ההעסקה, אלא נועדה לצורך חישוב הסכום הנוסף אותו קיבל הבעל לשעבר, 85,924 ש"ח, שהם מחצית מגובה הפיצויים הרגילים שקיבל בסך 171,849 ש"ח. בנוסף לכך, קיבל תשלום נוסף בגובה שלשה חודשי הסתגלות.

חוק יחסי ממון 5 (א) קובע כי עם פקיעת הנישואין זכאי כל אחד מבני הזוג למחצית שווים של כלל נכסי בני הזוג. סעיף 5 (ג) מגדיר כי כלל נכסי בני הזוג כולל פיצויי פרישה.

הרציונל העומד בבסיסו של החוק הוא שהפיצויים הינם פרי עבודתו של בן הזוג בתקופה בה ניהלו משק בית משותף. הדברים נכונים ביחס לפיצויי הפרישה הרגילים, אותם מפריש המעסיק מידי חודש, ויש לראותם כחלק מהשכר שנצבר במהלך החיים המשותפים. כך עולה גם מסעיף 14 לחוק פיצויי פיטורים.

מאחר שבנדו"ד אין מדובר בפיצויים רגילים שהם פרי עבודת הבעל לשעבר בזמן השיתוף, אין לכך התייחסות מפורשת בחוק, ונראה לפי הרציונל של החוק כי אין לאזן סכום זה, בו זכה הבעל לשעבר לאחר מועד הקרע בין הצדדים.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

זאת אף מבלי להתחשב בעובדה שבהסכם אליו הגיעו בני הזוג, נקבע שהאישה תישאר עם הזכויות שצברה ממקום עבודתה, למרות עודף הזכויות שצברה ביחס לבעל לשעבר.

הכרעה דומה מצינו בפס"ד של ביה"ד האזורי בבאר שבע (כב' הדיינים שליט"א: הגר"א אדר"י, הגר"א שפנייר והגר"א הרוש), בתיק 960173/17 (לא פורסם), וז"ל:

"סעיף 5 ג לחוק יחסי ממון בין בני זוג קובע כי

"כלל נכסי בני הזוג" – לרבות זכויות עתידיות לפנסיה, פיצויי פרישה, קרנות השתלמות, קופות תגמולים וחסכונות."

השאלה העומדת לפנינו היא האם הסכם הפרישה המוקדמת הינו "זכות עתידית" שהייתה קיימת בזמן החיים המשותפים או זכות שנוצרה לאחרים.

מחד גיסא אין ספק שלולא היה הנתבע עובד בתקופת החיים המשותפים לא היה זכאי לדמי הפרישה המוקדמת. מאידך גיסא הסכם הפרישה המוקדמת נבע מאילוץ של קיצוץ במצבת העובדים ויש לראותו כפיצוי על מניעת כושר ההשתכרות העתידי.

לדעתנו יש לתת משקל יתר לעניין האילוץ. הנתבע היה שמח להמשיך לעבוד ודמי הפרישה המוקדמת לוקחים בחשבון בעיקר את שנות העבודה שנותרו לו.

נכון יותר לראות את הסכם הפרישה כזכות שקמה אחרי הנישואין מזכות הנובעת מחיי הנישואין ולכן יש לדחות את התביעה."

גם בנדו"ד, יש לראות בפיצויים החריגים כזכות שקמה לאחר מועד הקרע וכפיצוי על מניעת כושר השתכרות עתידי.

מאחר שאין התייחסות מפורשת בחוק לפיצויים מוגדלים, עלינו להתבונן במשפט העברי, בו נמצא המקור לפיצויי פיטורין, ובלשון התורה "מצוות הענקה".

ב. מצוות הענקה בזמן הזה

מצוות "הענקה" מובאת בספר דברים (טו, יב-טו):

"כי ימכר לך אחיך העברי או העבריה ועבדך שש שנים, ובשנה השביעית תשלחנו חפשי מעמך [...] לא תשלחנו ריקם, העניק תעניק לו מצאנך ומגרנך ומיקבך אשר ברכך ה' אלקיך תתן לו. וזכרת כי עבד היית בארץ מצרים ויפדך ה' אלקיך, על כן אנכי מצוך את הדבר הזה היום."

גם בזמן הזה, בו אין נוהגים דיני עבדים, עדיין יש בהחלט מקום לנהוג לאור מצווה זו, כפי שכתב בספר החינוך (מצווה תפב):

"מצוה זו בזכרים ונקבות בזמן הבית, שאין דין עבד עברי נוהג אלא בזמן שהיובל נוהג, ומכל מקום אף בזמן הזה ישמע חכם ויוסף לקח, שאם שכר אחד מבני ישראל ועבדו זמן מרובה או אפילו מועט, שיעניק לו בצאתו מעמו מאשר ברכו ה'."

ועיין בשו"ת ציץ אליעזר (חלק כא סימן כג) שביאר עפ"י את המעשה הידוע המוזכר בגמרא בשבת (דף קכו ע"ב):

"מעשה באדם אחד שירד מגליל העליון ונשכר אצל בעל הבית אחד בדרום שלש שנים, ערב יוה"כ אמר לו תן לי שכרי ואלך ואזון את אשתי ובני, אמר

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

לו אין לי מעות, ואמר לו תן לי פירות, אמר לו אין לי, תן לי קרקע, אין לי, תן לי בהמה, אין לי, תן לי כרים וכסתות, אין לי. הפשיט כליו לאחוריו והלך לביתו בפחי נפש, לאחר הרגל נטל בעה"ב שכרו בידו ועמו משוי ג' חמורים אחד של מאכל ואחד של משתה ואחד של מיני מגדים והלך לו לביתו, אחר שאכלו ושתו נתן לו שכרו וכו'".

בשאלות דרב אחאי גאון (שמות סימן מ) איתא שהמעשה היה ברבי עקיבא בן יוסף שהיה מושכר אצל רבי אליעזר בן הורקנוס ועשה עמו שלש שנים וכו' (עיין במהר"צ חיות על הגמ' שם).

וכתב הציץ אליעזר (שם):

"ושאלני ע"ז כבו' שמוקשה מאד הדבר. דאיך הוסיף לו על שכרו משוי של ג' חמורים אחד של מאכל וכו' הא הרי זה רבית

[...]

ונראה לי לתרץ וליישב קושיתו בכזאת. דיעוין בספר החינוך מצוה תפ"ב בדין מצות הענקה לעבד עברי בצאתו חפשי מעמו שבפ' ראה, דאחרי הסבירו שורש המצוה שהוא זה: למען נקנה בנפשינו מדות מעולות יקרות וחמודות וכו' שתרחם על מי שעבד אותנו וניתן לו משלנו בתורת חסד מלבד מה שהתנינו עמו לתת לו בשכרו. מוסיף החינוך וכותב: דהגם דאין דין עבד עברי נוהג אלא בזמן הבית, מכל מקום אף בזמן הזה ישמע חכם ויוסיף לקח שאם שכר מבני ישראל ועבדו זמן מרובה או אפילו מועט שיעניק לו בצאתו מעמו מאשר ברכו הש"י עיין שם. וא"כ לפי"ד ספר החינוך אלה הרי יש ליישב קושיתו דמר ולומר דזה שהוסיף לו ר"א בן הורקנוס לר"ע על שכרו משוי של ג' חמורים וכו', לא היה זה בגלל אגר נטר ולא משום שמץ של ריבית, אלא היה זה מדין הענקה ובתורת חסד להעניק לו בכזאת בצאתו מעמו מאשר ברכו ה'".

ג. גדר ההענקה – כחלק מהשכר או כמתנת חנם

ניתן לבאר את גדר מצוות ההענקה בשני אופנים: א. בתורת חיוב של האדון כחלק מהשכר שהוא מחויב לתת לעבד. ב. בתורת מתנת חנם שאינה חלק משכר העבודה.

בשו"ת עמק הלכה (ח"א סימן כה) הביא מספר נפק"מ לשאלה זו:

א. אם נשתטה האדון בעת יציאת העבד לחירות ואחר כך נשתפה, דאם נאמר שמצוות הענקה היא רק מצד החסד ולא בשכר עבודתו, הרי היא מצוה ככל המצוות. אם כן, כיון שבעת חלות המצוה לא היה האדון בר חיובא, ממילא אף שאחר כך נשתפה אין חיוב הענקה, כמו גבי חיגר ביום ראשון ונתפשט בשני (חגיגה דף ט ע"א), דאמרינן שם לר' יוחנן דפטור כיון דבעת חלות המצוה לא היה בר חיובא, אם כן הוא הדין הכא שבעת חלות מצות הענקה לא הוי בר חיובא שוב פטור אף כשנשתפה אחר כך. אבל אם נאמר שהוא מטעם שכר פעולה, אם כן החיוב התחיל בשעת עבודתו ורק שהתורה קבעה זמן פרעון בעת השילוח, וממילא אף אם נשתטה בעת יציאת העבד כיון דנשתפה אחר כך חייב לשלם שהוא שכר פעולתו דבשביל שנשתטה בינתיים לא פקע חיובו.

ב. אם מת העבד טרם שהעניקו, דאם נאמר שהענקה היא רק מטעם חנינה וחסד כדי שלא יצא ריקם, אם כן פשיטא שאין האדון מחויב להעניק ליורשיו, וכל זמן שלא הגיעה ההענקה ליד העבד אין לו מה להוריש לבניו, אבל אם היא שכר פעולה והוא חוב על האדון לשלם בזמן שקבעה לו התורה, ממילא אם מת העבד בניו יורשים את ההענקה כמו שאר חובות שהניח אביהן שבניו

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

יורשים אותו (ועיין בהמשך התשובה איך שביאר את סוגיית הגמ' בקידושין שעסקה בדין היורשים).

ג. נפקא מינה נוספת מצאתי בתשובות והנהגות לגר"מ שטרנבוך שליט"א (כרך ג סימן תעד), וז"ל:

"ועובדא בא לידי בימים אלו באשה שעבדה במקוה של הקהלה יותר משלשים שנה ונפטרה, ומקבלים עכשיו פיצויים כמו בפיטורים, הבעל טוען שמגיע לו, שהוא היורש את אשתו מדין תורה, ומשפחתה היורשים טוענים כיון שמגיע לאחר מיתה זהו ראוי² וכמו כופר ואין הבעל יורשה אלא הם, ותלוי ביסוד פיצויים אם זהו הגדר שכירות נוסף, שייך לבעל כמעשה ידיה, תמורת מזונותיה, ואם זהו מענק כפשוטו בגמר, שחל רק בגמר והיינו לאחר מיתה, לא שייך בזה ירושה וכמו שמסביר היטב ה"אור שמח" פ"ט מנזקי ממון (הלכה י"א) שאין ירושה אלא אם זכה המת מחיים ע"ש".

אמנם נלע"ד שספיקו של ה"תשובות והנהגות" היה שייך בעבר, במצב בו המעסיק לא היה מחויב לשלם את כספי הפיצויים שהפריש מידי חודש, אלא רק בנסיבות בהן הופסקה העסקתו של העובד בעקבות פיטורין, משא"כ במקום בו העובד התפטר מעצמו, שאז לא היה זכאי לפיצויים. במציאות כזו בה אין וודאות שהעובד יהיה זכאי בסופו של דבר לכספים הללו, יש מקום לומר שאין לעובד שייכות בכספים אלו בזמן ההעסקה, אלא רק לאחר כשמסתיימת תקופת עבודתו. אולם מאחר שבשנים האחרונות, בעקבות התקנות שנקבעו, עובד יהיה זכאי לכספי פיצויים גם כשהתפטר, אא"כ פיטוריו אירעו בנסיבות חריגות, הרי נראה שכספי הפיצויים המופרשים כחוק מידי חודש בחודשו, עפ"י סעיף 14 לחוק פיצויי פיטורין, דינם כשכר נוסף שנצבר במשך שנות העבודה, אף שזמן הגבייה יהיה בשלב מאוחר יותר, ולא כמענק החל רק בגמר תקופת עבודתו.

מכל מקום, נראה שתהיה נפקא מינה לנדו"ד באשר למענק הפרישה המיוחד, אותו קיבל הבעל לאחר מועד הקרע. מאחר שאין מדובר בפיצויים רגילים אותם מפריש המעסיק מידי חודש בחודשו, יש לדון בחקירה הנ"ל, אם יש לראות את המענק אותו נתן המעסיק לבעל שעבר כחלק מהשכר, ואז יש לחלקו בין בני הזוג, כפי שקיבלו ע"ע לחלוק ביניהם כחוק את הזכויות שצברו במשך שנות נישואיהם. אולם אם המענק הינו בתורת מתנת חנינם מהמעסיק, אזי מאחר שאינו נובע מהשכר המגיע לבעל מעבודתו בזמן החיים המשותפים, אין מקום לחלוק בו, והוא שייך אך ורק לבעל.

ב"עמק הלכה" (שם) תלה את החקירה הנ"ל במחלוקת ת"ק וראב"ע (קידושין י"ז וב"מ ל"א), דת"ק סבר בין נתברך הבית בשביל העבד בין לא נתברך בגללו מעניקין לו, וראב"ע סבר דברים ככתבן, נתברך הבית בגללו – מעניקין לו; לא נתברך – אין מעניקין לו.

והנה לראב"ע הסובר שאם לא נתברך הבית אין מעניקין, קשה לומר שהענקה היא מטעם ויתור שציותה התורה שנוותר משלנו מצד החסד כדי שלא ילך העבד ריקם, דא"כ גם בלא נתברך בשבילו – שלא הרוויח האדון על ידי עבודתו – גם כן מהראוי להעניקו כדי שלא ילך ריקם ואז היה באמת ויתור משלנו. אבל כיון דס"ל דאין החיוב להעניקו רק בעת שנתברך הבית בשבילו – שהרוויח האדון על ידי עבודתו – אם כן אין זה ויתור, אלא שכר פעולה. לעומתו סובר ת"ק שאין

² עפ"י הלכה, הבעל יורש את אשתו, אך רק בנכסים שמוחזקים בידיה בעת פטירתה, לא בנכסים הראויים לבוא לידיה לאחר פטירתה (אה"ע סימן צ סעיף א). אכמ"ל מה מוגדר מוחזק ומה ראוי, אך בעניין פיצויים תלה התשובות והנהגות בחקירה הנ"ל.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

חילוק, וגם היכן שלא נתברך הבית בשבילו יש חיוב הענקה, על כן הענקה היא רק צדקה לוותר משלנו.

ד. הגדרת הפוסקים שהענקה אינה בתורת חיוב

בדברי הטור והשו"ע לא מצינו התייחסות מפורשת לדין הענקה, השייך להלכות עבדים, שאינן נוהגות בזה"ז. אולם רמז לכך ניתן למצוא בסימן העוסק ב"שעבודא דרבי נתן" (חו"מ סימן פו).

הסמ"ע (פו סק"ב) עמד על לשון הטור והמחבר שכתבו לגבי דין שעבודא דרבי נתן (חושן משפט פו, א) שראובן הנושה בשמעון ושמעון בלוי, שמוציאין מלוי ונותנים לראובן, "בכל ענין שיתחייב לוי לשמעון". ולכאורה כיון שאין "שעבודא דרבי נתן" נוהג ב"הענקה" (כמבואר בקידושין טו ע"א), כיצד נקטו הטשו"ע "בכל ענין שיתחייב"? ! וכתב לבאר בשני אופנים, וז"ל:

"ונראה דמשום שאין עבד עברי והענקתו נוהגין האידנא, משום הכי סתם הטור (סעיף א) והמחבר וכתב בכל ענין "שיתחייב" כו', ר"ל דברים שנוהגין חיובן. א"נ הענקה אינה לעבד עברי מתורת חיוב אלא מתורת ויתור ומתנה בתורת חנינה, ומשום הכי דקדק לומר בכל ענין "שיתחייב" כו', ר"ל דוקא במה שהוא בתורת חיוב הוה דינא הכי, ודוק".

לדברי הסמ"ע בתירוצו השני, הטור והשו"ע רמזו שדין הענקה אינו מתורת חיוב של האדון אלא מתורת ויתור ומתנת חנם.

כעין זה כתב הש"ך (שם, סק"ג) בביאור דעת ת"ק בסוגיה בקידושין (טו, ע"א), שבכל ענייני צדקה לא סבר ת"ק כרבי נתן, כגון מעשר עני ושאר צדקה, ובכלל זה הענקה. כעין זה מצינו בקצות (שם, סק"ג) שביאר שלהענקה יש דין צדקה, ועל כן אין האדון נותן אלא על דעת שהעבד יפרנס עצמו, ולא כדי שייפרע לבעל חובו, עיי"ש. ועיין בשיעורי הגר"ש רוזובסקי (קידושין טו) שעמד על הגדרת ההענקה מדין צדקה.

לאור הגדרה זו של הסמ"ע, הש"ך והקצות, מבואר שהמענק אינו חלק משכר העבודה של הפועל, אלא מתנה או צדקה שזוכה לה ללא קשר לעבודתו. וכבר קדמם הרא"ה בספר החינוך שכתב:

"משרשי המצוה למען נקנה בנפשנו מדות מעולות יקרות וחמודות, ועם הנפש היקרה והמעולה נזכה לטוב, והא-ל הטוב חפץ להיטיב לעמו, והודנו והדרנו הוא שנרחם על מי שעבד אותנו ונתן לנו משלנו בתורת חסד מלבד מה שהתנינו עמו לתת לו בשכרו, ודבר מושכל הוא, אין צורך להאריך בו".

לפי"ז נראה שגם בנדו"ד יש להתייחס למענק כמתנת חנם שהבעל לשעבר זכה לה לאחר תקופת השיתוף, וממילא אין לחלוק בו.

לסיכום

לאור הנ"ל נראה כי הן להגדרת המענק לפי דין תורה, והן להגדרתו לפי החוק, יש לראות בפיצויים המוגדלים שהתקבלו, כמענק שאינו חלק משכר העבודה של הבעל לשעבר, ולכן אין לאזנו במסגרת חלוקת הרכוש בין הצדדים.

אברהם צבי גאופטמן – דיין

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

מסקנה

לדעת הרוב, על הבעל לשעבר לתת לאשה עבור חלקה ב"פיצויי הפרישה המוגדלים", סך 19,333 ש"ח. לדעת המיעוט, הבעל פטור מלשלם אף סכום זה.

הלכה כדעת הרוב.

לכן, לאור כל האמור, ובהתאם לסעיף ח' בהסכם הגירושין, על הבעל לשעבר לתת לאשה עבור חלקה בפיצויי הפרישה המוגדלים, סך 19,333 ש"ח, תוך 30 יום.

פסה"ד ניתן לפרסום לאחר השמטת פרטי הזיהוי של הצדדים.

ניתן ביום ד' באייר התשפ"ג (25/04/2023).

הרב אהרן דרשביץ – אב"ד הרב עובדיה חפץ יעקב הרב אברהם צבי גאופטמן

עותק זה עשוי להכיל שינויי ותיקוני עריכה